

S O K F É L E .

73. Szám. Béts. September 10-dikén. (21) 1833

Emlékeztető Jegyzetek.

S e p t e m b e r .

7 Sept. — 1566. Szigetvár. A' Törökök győzedelmi tsengés és tábori muzsika 's az Allah irtóztatós orditási alatt fogának az ostromhoz. Gyújtó golyóbisok vettetek be a' várba. Már ége a' lős lakásának fedele, már ége a' puskaportronyáé. Zrinyi béméne szobájába 's komornyikját Serenk Ferentzet kiáltá, hogy hozná elő legpompásb meutéjét. Az virágosan szőtt viola szín selyem vala. Sisakjára felszuratá koltsogtollát a' gyémánt boglárral. Zsebjebe tevé a' Vár kultsait száz magyar verésű arannyal; ne panaszkodjék a' pogányeb, mondá, hogy ingyen vetkeztete le. Előhozatá kardjait egész öllel, hogy a' legjobbat választhassa. Attyáera esett a' választás. Ezzel kezdém ditsőségemet mondá, 's ezzel fogom bérekeszteni. 'S most teljes nyugalomban méne le az udvarra. Örömsikoltással fogadá népe. Így szeretlek látni benneteket, fiaim, mondá. Menjünk, bennünket nem gyávaságunk veszte, hanem a' tűz 's ez ellen nem hartzolhatunk. De szolgáljon hazánkuk még vesztünk is. Álljunk hosszút ellenségén.

Ekkor megnyittatá a' vár kapuját, 's a' tsigahíd leeresztették. Elsüttete egy álygút megtöltve ezer meg ezer vas darabokkal, 's annak füste közt maga lépe ki első, 's mellete Juránit's Lörintz, a' legszebb ifja seregének, baljában tartva a' lobogót, 's nyomában hat százra olvadt-örizete. Mindjárt ott éré a' lövés. Lerogyott, de fetrengve sem hagyá magát. Kitekerék kezéből a' kardot, 's ő előrántá öve mellől handzsárját 's agyonszurdosá a' kit ért. 'S most egy második lövés érte es egy harmadik 's lelke az egekbe szálla fel. Hősei is mind elvesztek, vagy küzdve az ellenséggel, vagy a' lángoló várban hová őket a' sokaság visszatolá, Kaz — 1631. Lipsia térein elhatároztatik ma Németország sorsa. Gustáv Adolf 26,000-rel megveri Tilly 40,000-ét, kik közül 8000 halva marad, 3000 pedig fogságba esik. A' Protestántismus biztosítva van Ejszak Németországban. — 1769. Szül. Bétsben Pichler Carolina híres román íróné.

8 Sept. — 1518. I Miksa megtiltja Bétsben azon orvosoknak Toldalék a' M. Kurírhoz.

73 (21)

a' gyógyítást, kik nem tartoznak a' Facultáshoz, de e' miatt az utolsók kötelesek fizetés nélkül meggyógyítani a' Szegényeket.

9 Sept. — 1809. Bétsből néhány Orvos Budára siet a' Tsárszárné betegsége miatt.

10 Sept. — 1552. Nagy Lajosunk többféle privilegiumokat enged az Austriai kereskedőknek 's mészárosoknak. Budán költ oklevele a' Bétsi városi Levéltárban őriztetik. — 1452. László Királyunk elbotsáttatik Fridriktől.

Egy két szó nyelvünk' mostani állapotjáról. Kell é; 's mennyiben kell az írásbeli nyelvnek a' köz beszédbelitől különbözni? — Feleletül a' *Jelenkor* tízmű újság mellett kijövő *Társalkodóban* közlött észrevételre. A' folyó esztendő Július hónap 17-dikéről 57-ik szám alatt.

(Folytatás.)

De tekintsük meg már különösen honni nyelvünknek mind elébbi, mind kivált jelen állapotját. Alig van egy Ország Európában, melly annyi külömbkülömbféle nyelvű nemzetektől lakattatnék, mint édes hazánk, 's még is ősi nyelvünk ennyi nálla sokkal nagyobb számú nemzetek között is, több mint nyóltz száz viharos esztendők le folyta alatt mind e' mai napig épségben fenn tudta tartani nemzetiségét, a' midőn mellete más nyelvek, mint a' Burkus, vagy elenyésztek a' nemzetiség sorából, vagy mint a' Tseh a'hoz vagynak közelebb. Honnan magyarázhatnánk ki ennek természetes okát egyébünnen, mint nemzeti nyelvünknek azon tulajdon természetéből, melly azt, minden Európai nyelvektől szembe tűnőképpen meg különbözteti? Ez sem maradhatott ugyan kezdetbeli együgyű formájában, hanem az idő haladtával, más Nemzetek példája szerint, 's az újabb

szükségek és tapasztalásokhoz képpes, újabb 's tsinosabb formába kellett néki öltözni; a' mint hogy nem is sokkal állott ebben a' tekintetben hátrább más Európai nemzetek nyelvénél a' közép századokban. Mert valyon a' régi Rómaiak és Görögök nyelvét kivéve, mellyik nyelv ditsekedhetik ebben az időben az egy Olaszon kívül literatúrai ki miveltetéssel? Tudjuk, hogy a' régi tudományosság újjá születése, tsak a' könyvnyomtatás fel találása, 's az azt nem sokára követő reformatió lábra kapása alkalmával kezdődött más Nemzeteknél is; 's hogy mi még ekkor sem voltunk nagyon sokkal hátrább amazoknál, bizonyították az akkori időszakban élt némelly Íróink kijött munkái. Igaz, hogy ennek utánna két századok alatt véghetetlen sebességgel haladt elő a' literatúrai nyelv, főképp az Angoloknál, Franziáknál, későbbben pedig a' Németeknél, a' múlt század óta pedig egész a' mai idő-kig, szinte óriási lépéseket tett. De ekkor se voltunk némely más Nemzeteknél utólsóbbak, 's kivált a' közelebb múlt század vége felé, nem éppen a' legelső léptsőjén állánk a' tudományos kimivelődöttségnek. A' millyen nevetséges volna azért azt állítani, hogy nyelvünk régi együgyü formájában maradt, 's a' pallerozottságban elébb nem ment volna; éppen olyan nevetséges, 's második alaptévedés azt állítani: *hogy eddig se iskoláink teremeiben, se műveltebb társaságinkban, se pedig szép nemünk szép ajakiról nem zenge nemzeti nyelvünk, mivel — Nemzeti literatúrában szükölködtünk!* — Nem elég szépen virágzott e' már hazai literatúránk a' fenn érintett idő szakban, midőn Anyos, Bárótzsi, Batsányi, Dajka, Péizeli, Kazintzy, Vitéz, 's több halhatatlan érdemet nyert Íróink, kiknek nagy neveit most is örömmel eltelve 's tisztelettel említjük, ezen vádat nyilvánosan meg

záfolák? — és hogy szép nyelvünk miveltebb társaságinkban nem zenge, nem inkább a' hazainak megvetése, és az idegennel tsak éppen módiból való élés okozta-é inkább? — 's hogy az a' tudományos míveltségre elébb nem emelkedhetett, annak okát nem nyelvünk szük vagy alkalmatlan vóltában 'kell keresni; hanem, ha nem vólt is, azért nem vólt nemzeti literatúránk, mivel — *Literátoraink nem vóltak*. De azért koránt sem értük el a' *non plus ultrát*; maradt reánk, 's marad még a' következő korra is elég mívelni való, tsakhogy azt ne vaktába, hanem halkal 's mérsékelve vigyük véghez. — De valyon így tselekesznek e' jelenkorunknak némely kereskedő Literátorai? Nem, hanem egyszerre ki akarnának irtani nyelvünkéből minden idegent, ezer meg ezer új szavakat hoznak be régi, szokásban lévő szavaink helyébe még ott is, hol azokra semmi szükségünk, 's a' mi legszenvedhetetlenebb, olyan idegen nyelvből vett kitételekkel borítják el nyelvünket, mellyek annak lelkével egyátaljában ellenkeznek. Különösen mi ólta a' német nyelv hazánkban nagyon közönségessé lett, úgy erőt vett nyelvünkben a' németezés (Germanismus) hogy az nem tsak írásainkat lepte el, hanem köz beszédeinkben is tsak nem minden nap lehet hallani, nem tsak egészen német szavakat, hanem magyar szókkal tsupa német ki fejezéseket. Ezerszer halljatjuk a' következő szókat: *bestellálom, Verlegenheitba jött, auffírolom*, s. t. f. a' következő kifejezések pedig: „*hagyok magamnak tsindlni, az Ur jól, vagy rosszúl néz ki, a' bóltja el van látva portékával, ki nem állhatom* (ezt a' valakit, melly személyre nem illik) 's számtalan a' félék, nem tsak német származású, hanem valóságos magyar embereknel is már széltíre elterjedtek, a' mely kifejezések kivált igaz magyar szájában, igaz magyar előtt,

sokkal szenvedhetlenebbek, mint ama német szavak, mivel azokat legalább német szavaknak el esmeri. Illyeneket hallva gyakran sóhajtok így magamban :

Árva hazám szánlak, tán vég romlásra hanyatlaszsz,
Nyelved ügyében is már idegenre szorúlsz!

De még sokkal inkább elterjedt ezen németezés írásbeli vagy literatúrai nyelvünkben, leg inkább német eredetű, 's fájdalom! némely azok nyomát vaktában követő igaz magyar származású honfitársaink velek egyetértő kezefogások által. Valóban figyelmet érdemlő, hogy az újabb idő szakban nyelvünk legtüzesebb pártfogói 's pallérozói többnyire olyan hazafiakból támadtak, kik nem magyar anya tejét szívták, 's annál fogva vagy nem magyar nyelvben, vagy több nyelvek közti zavarban neveltettek (mint ezt azoknak familial nevek bizonyítja, 's kiknek száma közzé tartozik az alól ki tett betükből ítélve, ha ugyan ítéletem meg nem tsal, maga a' közlő Úr is), hanem később a' magyar nyelvet megtanulván, német neveket magyarrá változtatták, 's magyar név alatt ki adott írásaik által, mellyekben az anyai, vagy német írás módot szorosán köették, mint literátori bajnokok a' magyar literatúra mezején elhiresedvén, fájdalom! még elékelőbb honfi társaink közzül is követőkre, sőt vak imádókra találtak. Tsuda-é osztán, ha az illyenek példájától elszédtítette az *imitatorum servum pecus*, azoknak hibáit sem vette észre, sőt még azokat mint valamely szépséget, maga is vakon követte? Innen vagynak osztán a' mai magyar munkákban száma nélkül találtható Németezések (Germanismusok), mellyektől még hazánk lelkes költője, a' maga nemében egyetlen egy F** sem egészen ment! — pedig ugyan mi szükség igaz magyarnak, magyarul, és nem magyartól tanulni! — Az e'képpen németező újjításoknak vagyok én, Nem-

zetem még eddig nagyobb részével együtt mint Hamilcar a' Rómaiaknak olly engesztelhetetlen ellensége; nem azért, mintha a' régi mellett konokúl megmaradni kívánnánk, vagy a' kimiveltetésben való előmenetelünket ne óhajtanók, sőt inkább készek vagyunk minden ezen szent tzelra törekvőkkel segítő 's barátságos kezét fogni, de úgy, hogy egy bizonyos közép úton járván, úgy újítsunk, hogy nyelvünk szentségét meg ne sértsük, a' meg állapítást a' nép értelmességére (Intelligentiájára) bizván, mint a' közlő Úr mondja; külömben is a' Nemzetnél van a' Sanctionálás jussa, 's sok lábra kapott szokásokat, alapítványokat elenyésztet az idő múlta, kivált ha azok gyámoltókra nem találnak. Hasonló állapotban volt a' német literatura a' közelebb múlt század közepe táján, midőn az úgy nevezett *Puristák* szám kivetni akarván a' német nyelvből minden idegen szókat, azok helyett újakat teremtettek — de hányad részét vette bé azoknak a' nemzet? Van e' ollyan lap a' német trásokban, melyeken még ma is két három deák vagy frantzia, vagy más nyelvből vett szót ne találnánk? — Így tehát a' hirtelen gyúltt tűz fogyni kezdvén, nem sokára egészen ki aludott. A' múlt század végzete táján ki jött némely könyvekből láthatni a' nagy hasonlatosságot, mely volt az akkori német nyelv-mivelés, és nyelvünk mestani állapotja között; láthatni hogy mi éppen most vagyunk ott a' hol azok akkor állottak. Ezen tzimű munkában: *Emilie im vierfachen Stande: als Kind, Jungfrau, Gattinn und Mutter.* 1804. 1-ső Kötet 140-dik lapon, így adja elő az Író a' német nyelv akkori állapotját: „A*** war ein Zeitgenosse von Gellert, Rabener, Zachariä, Gärtner, Ebert, Gessner, Lessing und Andern, die nicht nur wohlklingende Lieder sangen, sondern das goldene Zeitalter der deutschen

Prose herbeiführten; einer Prose, welche so viele neuere nicht kennen, die oft gar nicht wissen was Prose ist, indem sie unaufhörlich nach Bildern jagen, sich die möglichste Mühe geben, durch eingebildete Zierereien ihre Schreibart zu verschönern, und sie — wie die Schönen ihre Gestalt durch lächerliche Moden — verhunzen und verderben. Ob er gleich stets mit dem Zeitalter fortging und die damals aufkeimenden Geniee, von denen einige, wie Voss, zu Meistern aufgewachsen sind, liebte, so ekelte ihm doch vor den Kraft- und witzelnden Genieen, von denen einige schon damals ihr Wesen zu treiben anfangen.“ — Még elevenebben láttatja ezt velünk az idősbb Orvos Zimmermann „*Von der Einsamkeit*“ tzmű munkájának IV-dik Kötetében, hol így szöll: „Comische Blicke gibt es im Alter für Freunde der Literatur, wenn sie noch zuweilen nach der Jugend hinterher, mit dem grauen Kopfe umsehen. Es ist eine Lust, wie sich unsere Jugend gegen diese grauen Köpfe in die Brust wirft. Seht dort, heisst es, die Schriftsteller, welche man ehemals lobte, schreiben noch wie man vor zehen Jahren schrieb. Die rüstigsten unter ihnen lassen ein Blatt nach dem andern fallen. Wir lesen nichts von allem was alte Kerle schreiben. Wir haben einen neuen Styl, neue Monatsnahmen, ein neues Teutsch, eine neue Orthographie, wir schreiben Kremor und nicht Cremor Tartari. Alles ist neu, alles ist seit zehen Jahren anders. Unserer Lesewelt sogar ist alles längst bekannt, was in den neuesten Büchern unserer grössten Universitäts-Philosophen steht. Wir wissen alles. Die deutsche Literatur hat Riesenschritte gemacht, durch unsere Theaterstücke und unsere Gedichtlein, durch unsere Almanache und unsere Romane. Deutschland ist umgeschaffen. Unsers achtzehnten Jahrhun-

derts letztes Viertel ist merkwürdiger als alle Jahrhunderte vor und nach Christi Geburt; wie man weiss, durch uns, sagen die Gecken.“ — Eddig Zimmermann, — 's valyon mit vittek végbe ezen ifjontz Literátorok, mivel tették az ólta virágzóbbá a' német literaturát? — Mintha Literatúránk jelen állapotjáról írt volna, olly szembetűnően láttatja azt velünk Zimmermannnak fentebbi le írása. Az Ifjúság akármely nemzetbeli legyen egyforma tüzes természettel bír, 's leghajlandóbb minden módinak vaktában való elfogadására, 's olly Literatori türeelmetlenséggel bír, hogy sokszor az illendőségről is elfelejtkezve, támadja meg a' vele nem egy értelmén lévő tisztessbb Férjfiakat. Így van ez nálunk is, és valyon kinek nem jutna erre eszébe, a' ki legújabb Almanachjainkat esmeri e' gúny-vers-sejezet: *Az éj fut! Ki telt időtök ősz szakállasok!?* — Egy ilyen pejhes szakállással váltott szó vitám ada alkalmat a' következő Epigramm' költésére:

Egy bizonyos korban minden forrásra törekszik
 Forrnak az indulatok, forr maga ekkor az ész;
 Nálad is éppen most van az ész forrásban, azért is
 Ford-ki elébb magad, úgy köss ki *Okosdi* velem.

(Végzete következik.)

Rejtett szó.

Elsőm meg húzva szent lak,
 Meglátja aztat a' vak;
 A' másban víz foly és vér;
 Egy testbe számtalan fér;
 Együtt véve ha ront rád,
 Meg — lopja a' kamarád.